

УДК 378.091.12:159

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-10\(51\)-683-692](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-10(51)-683-692)

Карпенко Ангеліна Андріївна аспірантка Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв, <https://orcid.org/0009-0009-3133-2378>

ЗМІСТ І ФОРМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ У 2002-2014 РОКАХ

Анотація. У статті проведено історичну ретроспективу та аналіз змісту і форм професійної підготовки майбутніх психологів, які спеціалізуються на роботі з дітьми, у ЗВО України протягом 2002–2014 років. Дослідження виявило докорінну зміну акцентів, спричинену імплементацією Болонського процесу та компетентнісної парадигми: відбувся перехід від академічно-теоретичної моделі до практико-орієнтованої та спеціалізованої системи.

Перший етап (2002–2005 рр.) характеризувався теоретичною орієнтацією підготовки з уніфікованими навчальними планами, які зосереджувалися на фундаментальних курсах та гуманітарному ядрі. Обсяг навчальних практик і можливості спеціалізації були мінімальними. З 2005 року розпочався перехід до двоступеневої освіти (бакалаврат і магістратура), що призвело до розширення професійної спеціалізації (поява курсів із психології менеджменту, сім'ї) та зростання обсягів виробничої практики. Етап 2011–2014 років став кульмінацією трансформації, відзначившись посиленням практико-орієнтованості, зменшенням гуманітарного блоку та чітким виокремленням спеціалізацій (освітня, практична, клінічна) відповідно до європейських стандартів.

Особлива увага приділялася формам практичної підготовки, які еволюціонували у трирівневу модель: навчальна (спостереження), виробнича (самостійна робота) та переддипломна (комплексна діяльність). Підтверджено зростання загального обсягу годин на практику згідно з Галузевими стандартами 2007 та 2011 років. Впровадження ECTS та нових стандартів також сприяло формалізації та збільшенню кількості тренінгів і елементів наставництва/супервізії. Підсумовуючи, у період 2002–2014 років відбулася поступова модернізація підготовки психологів: від переважно теоретичної моделі до системи з виразним практичним спрямуванням та спеціалізацією. Цей перехід заклав необхідну основу для подальшої інтеграції української психологічної освіти у європейський простір, незважаючи на такі виклики, як фрагментарність міждисциплінарних підходів та недостатність кадрового і матеріально-технічного забезпечення для повноцінної роботи з дітьми.

Ключові слова: професійна підготовка, професійна освіта, майбутній психолог, професійна діяльність.

Karpenko Anhelina Andriivna postgraduate student of Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Mykolaiv, <https://orcid.org/0009-0009-3133-2378>

CONTENT AND FORMS OF TRAINING FUTURE PSYCHOLOGISTS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY WITH CHILDREN IN 2002-2014

Abstract. The article provides a historical retrospective and analysis of the content and forms of professional training of future psychologists specializing in working with children in higher education institutions of Ukraine during 2002–2014. The study revealed a fundamental change in emphasis caused by the implementation of the Bologna Process and the competency paradigm: there was a transition from an academic-theoretical model to a practice-oriented and specialized system. The first stage (2002–2005) was characterized by a theoretical orientation of training with unified curricula that focused on fundamental courses and a humanitarian core. The volume of educational practices and opportunities for specialization were minimal. Since 2005, the transition to two-cycle education (bachelor's and master's degrees) began, which led to the expansion of professional specialization (the emergence of courses in management psychology, family) and an increase in the volume of industrial practice. The stage of 2011–2014 was the culmination of the transformation, marked by increased practice-orientation, a decrease in the humanitarian block and a clear separation of specializations (educational, practical, clinical) in accordance with European standards.

Particular attention was paid to the forms of practical training, which evolved into a three-level model: educational (observation), production (independent work) and pre-diploma (complex activity). The increase in the total number of hours for practice in accordance with the Industry Standards of 2007 and 2011 was confirmed. The introduction of ECTS and new standards also contributed to the formalization and increase in the number of trainings and elements of mentoring/supervision.

In summary, in the period 2002–2014, there was a gradual modernization of the training of psychologists: from a predominantly theoretical model to a system with a distinct practical focus and specialization. This transition laid the necessary foundation for the further integration of Ukrainian psychological education into the European space, despite such challenges as the fragmentation of interdisciplinary approaches and the lack of personnel and material and technical support for full-fledged work with children.

Keywords: professional training, professional education, future psychologist, professional activity.

Постановка проблеми. Проблема професійної підготовки майбутніх фахівців є однією з ключових у сучасній освітній парадигмі, що зумовлено динамікою соціально-економічних трансформацій та зростанням вимог до компетентності кадрів. У загальному вигляді ця проблема охоплює розробку концептуальних підходів, змісту та ефективних форм навчання, що знайшло відображення у працях О. Абдуліної, І. Зязюна, С. Максименка та інших.

Особливої актуальності набуває підготовка студентів-психологів, зважаючи на зростаючий суспільний попит на якісні психологічні послуги, особливо у сфері роботи з дітьми. Ефективність професійної діяльності психолога безпосередньо залежить від його здатності адаптувати теоретичні знання до реальних практичних завдань у закладах освіти та соціальних службах.

У цьому контексті, недостатнє теоретичне осмислення та систематизація історичного досвіду модернізації психологічної освіти в Україні є значним науковим завданням. Необхідність проаналізувати трансформацію змісту і форм підготовки майбутніх психологів (зокрема, обсягів практик, появи нових спеціалізованих курсів, впровадження компетентнісного підходу) у переломний період 2002–2014 років зумовлює практичну значущість дослідження. Такий аналіз дозволяє виявити ключові тенденції переходу від академічно-теоретичної моделі до практико-орієнтованої, оцінити ступінь імплементації положень Болонського процесу та визначити найбільш ефективні елементи для подальшого вдосконалення освітніх програм, особливо тих, що готують фахівців для роботи з дитячою аудиторією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійної підготовки особистості є предметом широкого кола наукових досліджень, які охоплюють різноманітні її аспекти та формують концептуальні підходи в межах відповідних наукових дисциплін. Зокрема, педагогічний аспект професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти отримав глибоке теоретичне та практичне опрацювання в працях таких вчених, як О. Абдуліна, В. Берека, І. Зязюн, Л. Хомич.

Актуальність і важливість професійної підготовки студентів-психологів ґрунтовно висвітлена у фундаментальних концепціях та оригінальних технологіях, розроблених Д. Богоявленською, О. Бондаренко, С. Максименком, В. Панком, Н. Чепелевою та іншими дослідниками. Їхні роботи заклали основу для розуміння специфіки фахової підготовки у сфері психології.

Особлива увага низки науковців (зокрема, І. Зязюна, В. Панка, С. Максименка, Н. Ничкало, Л. Карамушки) була зосереджена на формуванні

ключових професійних якостей майбутнього практика у системі вищої освіти. Ці дослідження є сфокусованими на розвитку професійної компетентності, критичності мислення, а також таких важливих здібностей особистості, як прогнозування, імпровізація, інноваційність та творчий потенціал.

Мета статті – аналіз змісту і форм професійної підготовки майбутніх психологів, спеціалізованих на роботі з дітьми, в закладах вищої освіти України у період 2002–2014 років.

Виклад основного матеріалу. У історичній ретроспекції встановлено, що упродовж 2002-2005 років почалось руйнування традиційної системи підготовки майбутніх психологів. Навчальні плани закладів вищої освіти цього часу відзначалися орієнтацією на академічну, переважно фундаментальну освіту. Перелік дисциплін був уніфікованим для більшості ЗВО, що створювало своєрідну єдність у підготовці кадрів по всій країні, з іншого боку – обмежувало можливість здійснювати спеціалізацію. Центральне місце у змісті підготовки майбутніх психологів відводилось теоретичному блоку курсів із загальної психології, історії психології, соціальної психології, вікової та педагогічної психології, а також психології особистості. Саме ці дисципліни формували базовий науковий світогляд, закладали основи розуміння закономірностей розвитку і функціонування психіки людини. Доповненням виступав методологічний блок, у межах якого студенти опановували психодіагностичні методики та проходили психологічні практикуми.

Аналіз навчальних планів підготовки майбутніх психологів окремих ЗВО показав, що у поодиноких випадках вони містили й медичний блок – анатомію та фізіологію центральної нервової системи, психопатологію, що дозволяло інтегрувати біологічні знання у розуміння психологічних процесів.

З 2005 року розпочався перехід на двоступеневу систему підготовки (бакалаврат і магістратура) фахівців, що спричинило відчутні зміни у змісті навчальних програм, які стали більш гнучкими та практико орієнтованими. На бакалаврському рівні з'явилися нові предмети, що відповідали вимогам ринку праці та відображали соціально-економічні трансформації. Наприклад, курс «Психологія маркетингу та реклами» став відповіддю на зростання ринкової економіки та комунікаційних технологій, тоді як «Психологія менеджменту» готувала майбутніх психологів до роботи у сфері бізнесу та управління персоналом. Курс «Психологія сім'ї», відображав суспільний попит на сімейне консультування та підтримку у сфері міжособистісних стосунків.

На магістерському рівні відбулася ще більша спеціалізація: з'явилися такі дисципліни, як: «Клінічна психодіагностика», «Основи психотерапії», «Психологічне консультування», що поглиблювали знання й формували практичні навички, орієнтуючи студентів на реальну професійну діяльність у різних напрямках.

До варіативної частини навчальних планів у різних ЗВО входили:

- спецкурси з кризової психології, інклюзивної освіти, психології творчості, психології сім'ї.

- тренінгові дисципліни («Тренінг особистісного зростання», «Тренінг комунікативних навичок», «Психологія міжособистісних відносин»).

- курси, орієнтовані на дитячий розвиток: «Дитяча психотерапія», «Психологія обдарованої дитини», «Психологія девіантної поведінки».

Загалом період 2005-2014 роки у підготовці майбутніх психологів можна схарактеризувати як етап початку впровадження європейських моделей підготовки та компетентнісної парадигми.

У контексті підготовки спеціалістів, які працюватимуть із дітьми (освітні психологи, шкільні психологи), ці зміни мали кілька взаємопов'язаних напрямів: трансформація змісту навчальних програм та посилення практичної підготовки.

Аналіз змісту освітніх програм підготовки майбутніх психологів на цьому етапі показав, що вони містили кілька базових блоків:

- 1) курси що забезпечували фундаментальну теоретичну підготовку: загальна психологія, історія психології, психологія розвитку (вікова психологія), соціальна психологія, психологія освіти;

- 2) спеціальні дисципліни – психологія роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, педагогічна діагностика, етика професійної діяльності.

- 3) науково-дослідна підготовка – різні курси з методики психологічного дослідження;

- 4) практична підготовка.

Практична підготовка складалась з:

- практикумів у межах навчальних курсів, де студенти набували навичок психодіагностики, проведення інтерв'ю, роботи в малих групах, проведення рольових ігор;

- базова навчальна та виробнича практика у школі чи психологічній службі за схемою: студент-спостерігач → асистент викладача → самостійна робота під наглядом (різні види практик мали встановлений обсяг годин, який варіювався за ЗВО, і були обов'язковою складовою навчального плану);

- переддипломна практика – концентрована форма підготовки, під час якої студенти виконували комплексні завдання повноцінної професійної діяльності;

- психологічні тренінги у межах навчальних курсів – форма навчального процесу, яка є у наявності багатьох ЗВО (у деяких навіть включені навчальні плани);

- наставництво [1; 2].

У процесі дослідження встановлено, що в усіх ЗВО практика була обов'язковим елементом підготовки майбутніх психологів і мала чітко

визначений обсяг годин. Вивчення внутрішніх документів ЗВО надало підстави для виокремлення таких форм практики:

- навчальна (2-3 курс) - спостереження, виконання простих діагностичних завдань у школах, дитсадках, центрах психологічної служби;
- виробнича (3-4 курс) - самостійна робота з дітьми, консультування батьків, участь у корекційних заходах;
- переддипломна - комплексна діяльність у школах або соціальних установах із підготовкою звіту та кейсів.

Порівняння Галузових стандартів вищої освіти за спеціальністю «Психологія» за 2002, 2007 та 2011 роки щодо видів та обсягів практики засвідчило наступне:

- зростання кількості годин на навчальну практику від 2-4 тижнів (80-160 годин) до 3-4 тижнів у 2007 році і повернення до 80–120 годин у 2011;
- зростання кількості годин на виробничу практику від 4-6 тижнів (160-240 годин) до 6-8 тижнів у 2007 році і повернення до 160-240 годин у 2011;
- зростання кількості годин на переддипломну практику від 6 тижнів (240 годин) до терміну у 6-8 тижнів у 2007 році та 240-300 годин у 2011.

За стандартами 2007 року практики включали спостереження, участь у психологічних консультаціях, виконання завдань під керівництвом наставника, обов'язкове наставництво та складання звітів за практикою за стандартами 2011 року. Відповідно до наказу МОН №774 (2005) «Про впровадження кредитно-рейтингової системи...», практика розподілялась за кредитами ECTS так: навчальна – 1-2 кредити, виробнича – 4-6 кредитів, переддипломна – 6-8 кредитів (1 кредит – 30 годин). При цьому практичні тренінги та супервізія передбачались у складі навчальної практики. Після уведення в дію цього наказу практики стали більш структуровані: обов'язкові завдання, звіти, наставництво, індивідуальні консультації [3].

У Законі України «Про професійний розвиток працівників» (2012) зазначено, що роботодавець/ВНЗ міг запроваджувати наставництво як одну з форм професійного навчання (індивідуальний супровід, стажування, менторинг у межах підвищення кваліфікації) [2]. У Положенні про психологічну службу (2009) описано можливі форми роботи, серед яких супровід практикантів, організація груп, що дає підґрунтя для формалізації ролі керівника практики або наставника.

Ще одним нормованим параметром, у якому відтворюється зміст вищої освіти, є оцінювання. Оцінювання результатів підготовки майбутніх психологів у 2002-2014 роках поєднувало традиційні форми: екзамени, заліки, захист кваліфікаційної роботи та інноваційні для тих років: представлення кейсів, портфоліо практичних завдань. У рамках Болонської реформи з 2005 року поступово відбувався перехід до формулювання результатів навчання в

термінах компетентностей, але імплементація цієї практики була дуже нерівномірною по університетах.

Деякі провідні університети (КНУ, НПУ, НАУ) почали формулювати результати навчання для модулів і дисциплін, розробляли рубрики оцінювання і включали практичні завдання.

Проте більшість закладів вищої освіти обмежувалася формальним перефарбуванням старих робочих програм, залишаючи традиційні екзамени основним інструментом оцінки [4].

Серед форм контролю, передбачених ОПП, зафіксовано: курсові роботи (починаючи з 2–3 курсу), кваліфікаційна робота бакалавра / дипломна робота спеціаліста, іспити з базових дисциплін (загальна, вікова, педагогічна психологія, психодіагностика), захист звіту з практики. В окремих ЗВО була передбачена науково-дослідна діяльність студентів зокрема через участь у студентських конференціях та підготовку публікацій.

Відповідно до наказів МОН (№774/2005, №943/2009) у ЗВО вводилась ECTS та кредитно-модульна система, проте реально студенти часто отримували кредити формально, без коректного обчислення робочого навантаження. Це призводило до дисбалансу між теоретичною нормою і практичною реалізацією.

Відповідно до вищесказаного, можна виділити такі відмінності змісту і форм підготовки майбутніх психологів на вказаному історичному проміжку:

- різні види та кількість годин практичної підготовки;
- недостатність кадрового і матеріально-технічного забезпечення, зокрема відсутність достатньої кількості баз для практики, недостатній рівень оснащення кабінетів, обмежений доступ до ліцензованих тестів;
- фрагментарність міждисциплінарних підходів – недостатня інтеграція медичних, соціальних і освітніх компонентів, що є критично важливим у роботі з дітьми [3; 5].

Історична ретроспекція змісту навчальних планів ЗВО засвідчила що:

- упродовж 2002–2005 років акцент робився на теоретичній підготовці, тому переважали загальні дисципліни;
- упродовж 2005–2010 років у навчальних планах з'явилися окремі напрями «Психологія» та «Практична психологія»;
- у 2011–2014 роках акцент змістився на конкретизацію практичних результатів навчання, розширення компетентнісного підходу у визначенні цілей та результатів навчання, запровадження у зміст програм етичних норм.

В узагальненому вигляді результати порівняння змісту вищої освіти, відтвореного у навчальних планах ЗВО, представлено у таблиці 1.2. З таблиці можна побачити, що типові навчальні плани упродовж 2002–2014 років поступово трансформувалися від академічно-теоретичної моделі до більш практико-орієнтованої та компетентнісної.

Таблиця 1.1.

Порівняння змісту навчальних планів
спеціальності «Психологія» (2002–2014 рр.)

Рік	Гуманітарна та соціально-економічна підготовка	Фундаментальна підготовка (базові дисципліни психології)	Професійна спеціалізація	Практична підготовка (практики, тренінги)	Характерні риси
2002-2005	Філософія, культурологія, іноземна мова, історія України	Загальна психологія, вікова психологія, психофізіологія, методологія психології	Обмежена кількість курсів (наприклад, соціальна та педагогічна психологія)	Короткострокові навчальні практики (2–3 тижні), обмежений набір тренінгів	Теоретико-орієнтована підготовка, значний акцент на гуманітарному ядрі
2005 - 2011	Збережено гуманітарний блок, розширено соціально-економічні дисципліни (право, соціологія)	Психодіагностика, консультативна психологія, психологія праці, експериментальна психологія	З'явилися курси з психотерапевтичних напрямів, розширено освітню психологію	Передбачено виробничу практику (4–6 тижнів), поява курсів тренінгового типу	Посилення практичного компонента, впровадження нових стандартів підготовки
2011 - 2014	Зменшення обсягу гуманітарних дисциплін, більший акцент на професійні предмети	Психологія особистості, клінічна психологія, патопсихологія, організаційна психологія	Виокремлено спеціалізації (освітня, практична, клінічна)	Повноцінні практики: навчальна, виробнича, клінічна; значний обсяг тренінгів, супервізії	Практико-орієнтована модель, структуровані спеціалізації, наближення до європейських стандартів

Підсумовуючи стверджуємо наступне: у період з 2002 по 2014 рік навчальні плани ЗВО зі спеціальності «Психологія» в Україні зазнали суттєвої трансформації. Якщо у 2002 році у змісті підготовки майбутніх психологів ключову роль відігравали гуманітарний та соціально-економічний блоки і психологія розглядалася переважно як академічна дисципліна, то з 2006 року, система підготовки почала набувати більш прикладного спрямування. У навчальних планах з'явилися дисципліни, безпосередньо орієнтовані на практичну складову – психодіагностика, консультативна та експериментальна психологія, психологія праці. З 2011 року посилилася тенденція до практико-

орієнтованості: зменшено обсяг гуманітарних дисциплін і суттєво розширено професійні модулі. У навчальних планах було чітко виокремлено спеціалізації: освітня, практична та клінічна психологія. Додатково були закріплені нові види практик — навчальна, виробнича та клінічна, що дозволяло майбутнім психологам поступово занурюватися у професійне середовище. Зросла роль тренінгів як елемента формування компетентностей.

Таким чином, у 2002-2014 роках відбулася поступова модернізація підготовки психологів: від переважно теоретичної моделі до системи з виразним практичним спрямуванням та спеціалізацією. Цей перехід забезпечив основу для подальшої інтеграції української психологічної освіти у європейський освітній простір.

Висновки. Аналіз змісту і форм підготовки майбутніх психологів, спеціалізованих на роботі з дітьми, у закладах вищої освіти України протягом 2002–2014 років засвідчив суттєву трансформацію освітньої моделі. Упродовж досліджуваного періоду відбувся системний перехід від академічно-теоретичної моделі підготовки (2002–2005 рр.), де переважали фундаментальні та гуманітарні дисципліни, до практико-орієнтованої системи. Впровадження Болонського процесу (з 2005 р.) та компетентнісного підходу призвело до розширення професійної спеціалізації (поява курсів з психології сім'ї, менеджменту, клінічної психодіагностики) та чіткого виокремлення спеціалізацій (2011–2014 рр.), включно з освітньою та практичною психологією, що є критично важливим для роботи з дітьми. Додатковою ознакою модернізації стало акцентування на формуванні компетентностей та етичних норм професійної діяльності.

Ключовим результатом стало суттєве посилення практичного компонента. Система практик еволюціонувала до трирівневої моделі (навчальна, виробнича, переддипломна) із зростанням загального обсягу годин на них відповідно до Галузевих стандартів. Вона була доповнена інтегрованими формами навчання, такими як психологічні тренінги (особистісного зростання, комунікативних навичок) та елементи наставництва/супервізії, які були формалізовані відповідними нормативними актами, забезпечуючи індивідуальний супровід студентів у реальній професійній діяльності.

Незважаючи на прогресивні зміни, дослідження виявило низку системних недоліків, які стримували якість підготовки, особливо в контексті роботи з дітьми. Серед них — фрагментарність міждисциплінарних підходів (недостатня інтеграція медичних, соціальних та освітніх компонентів), недостатнє забезпечення (обмежений доступ до належних баз практики, ліцензованих психодіагностичних інструментів) та нерівномірність впровадження реформ, що виявилось у формальному підході багатьох ЗВО до імплементації ECTS та компетентнісного оцінювання.

Підсумовуючи, період 2002–2014 років став етапом поступової та незворотної модернізації підготовки психологів в Україні. Відбулося успішне закладення основи практико-орієнтованої та спеціалізованої підготовки, що забезпечило необхідне підґрунтя для подальшої інтеграції української психологічної освіти у європейський освітній простір.

Література:

1. Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України: Наказ від 08.04.1993 № 93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0035-93#Text>.
2. Про професійний розвиток працівників : Закон України від 12.01.2012 № 4312-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17/ed20120112#Text>.
3. Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу : Наказ від 30.12.2005 № 774. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0774290-05#Text>.
4. Карпенко А. Нормативно-правова база здійснення підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 10 (56). С. 505–515. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10\(56\)-505-515](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10(56)-505-515).
5. Про запровадження у вищих навчальних закладах України Європейської кредитно-трансферної системи: Наказ від 16.10.2009 № 943. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0943290-09#Text>.

References:

1. Nakaz Pro zatverdzhennia Polozhennia pro provedennia praktyky studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv Ukrainy : pryiniaty 08.04.1993 roku № 93 [Order on the approval of the Regulation on student internship in higher education institutions of Ukraine from April 8 1993, № 93]. (1993). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0035-93#Text> [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy Pro profesiyniy rozvytok pratsivnykiv : pryiniaty 12.01.2012 roku № 4312-VI [Law of Ukraine on professional development of employees from January 12 2012, № 4312-VI]. (2012). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17/ed20120112#Text> [in Ukrainian].
3. Nakaz Pro vprovadzhennia kredytno-modulnoi systemy orhanizatsii navchalnoho protsesu : pryiniaty 30.12.2005 roku № 774 [Order on the implementation of the credit-module system of educational process organization from December 30 2005, № 774]. (2005). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0774290-05#Text> [in Ukrainian].
4. Karpenko, A. (2025). Normatyvno-pravova baza zdiisnennia pidhotovky maibutnikh psykholohiv do profesiinoi diialnosti [Regulatory and legal framework for training future psychologists for professional activity]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*, 10 (56), 505–515. Retrieved from [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10\(56\)-505-515](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10(56)-505-515) [in Ukrainian].
5. Nakaz Pro zaprovadzhennia u vyshchych navchalnykh zakladakh Ukrainy Yevropeiskoi kredytno-transfernoi systemy : pryiniaty 16.10.2009 roku № 943 [Order on the implementation of the European Credit Transfer System in higher education institutions of Ukraine from October 16 2009, № 943]. (2009). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0943290-09#Text> [in Ukrainian].